

За відсутності концептуально-правових засад власної, немодернізаційної моделі розвитку, а також єдиного розуміння сутності модернізації у політичній та інтелектуальній еліті Росії, вона ще не здатна запропонувати Україні позитивного бачення спільного майбутнього в цілому та привабливої, взаємоприйнятної інтеграційної моделі зокрема, що є цілком зрозумілим, беручи до уваги те, що в ній не розпочато внутрішньої модернізації, оскільки має місце коливання у виборі між консервативною та ліберальною концепцією її реалізації.

Виходячи з необхідності збалансованого забезпечення геоекономічних інтересів України у відносинах як Росією, так і Європейським Союзом, у подальшому важливим є дослідження правового режиму згаданого у статті Митного союзу трьох країн та визначення оптимального формату співробітництва з ними в межах цього проекту в контексті переговорів нашої країни з ЄС про створення зони вільної торгівлі.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Неклесса А. Реконфигурация мира [Текст] / А. Неклесса // Россия в центрo-периферическом мироустройстве / Ин-тут мировой экономики и международных отношений РАН, Ин-тут проблем глобализации / [сост. и отв. ред. Д. Ю. Глинский]. — М. : Московское представительство Фонда Ф. Эберта, 2003. — С. 79–112.

*The article is devoted to the concept and legal aspects of Russia modernization strategy. Its legal policy core objectives and priorities, as well as bilateral relations between Russia and Ukraine will depend on the choice of one of the alternative models of modernization, determined primarily with external drivers.*

*В статье рассмотрены концептуально-правовые аспекты стратегии модернизации России. Основные цели и приоритеты, а также двусторонние отношения России и Украины будут зависеть от выбора одной из альтернативных моделей модернизации, детерминированных, преимущественно, экзогенными факторами.*

## ЦИВІЛЬНІ КОДЕКСИ ЯК ДЖЕРЕЛА СІМЕЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ТА ФРАНЦІЇ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Ватрас В. А.,

кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу міжнародного приватного права і порівняльного правознавства НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

Статтю присвячено дослідженню таких джерел сімейного права як Цивільний кодекс України та Цивільний кодекс Франції. Надано правову характеристику цих кодифікованих актів з позиції вчення про джерела права. На основі порівняльно-правового методу дослідження вирішуються проблемні питання регулювання сімейних відносин в Україні та Франції актами цивільного законодавства. Висновки ґрунтуються на тому, що існуючі в Україні та Франції кодифікації приватного права є не лише джерелами сімейного права цих держав, а й показником рівня правової культури українського та французького народів. Доведено, що Кодекс Наполеона має стати основою для майбутньої кодифікації приватного права Європейського Союзу.

**Ключові слова:** джерело права, кодифікація, кодекс, приватне право, право ЄС.

Важливе місце у переважній більшості приватноправових систем світу відводиться правовому регулюванню сімейних відносин, у тому числі в таких класичних романо-германських правових системах, які сформувалися в Україні як державі, що знаходиться в процесі інтеграції до ЄС, так і у Франції як державі, що уже тривалий час є членом Європейського Союзу. Прагнення України до адаптації її сімейного законодавства до законодавства ЄС свідчить про необхідність вивчення сімейного законодавства класичних представників європейського простору, до яких належить Франція, що дасть змогу розвиватися процесу зближення із сучасною європейською системою права шляхом поступового приведення законодавства України у відповідність до

2. Малинецкий Г. Г. Новая реальность и будущее глазами синергетики / Г. Г. Малинецкий // Прогнозы и стратегии. — 01/2008–01/2009. — С. 50–59 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.intelros.ru/pdf/ps/02/9.pdf>.

3. Медведев Д. Россия, вперед! Дмитрий Медведев // Президент России [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.kremlin.ru/news/5413> [10.09.2009; 12.00].

4. Урнов М. Концепция модернизации в России — Пафос демонополизации / Марк Урнов // Особая буква [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.specletter.com/obcshestvo/2010-10-28/1/pafos-demonopolizatsii.html#video>.

5. Гавров С. Н. Модернизация России: постимперский транзит [Текст] : [монограф.] / С. Н. Гавров ; [предисл. Л. С. Перепелкина]. — М. : МГУДТ, 2010. — 269 с.

6. Межуев В. М. Ценности современности в контексте модернизации и глобализации / В. М. Межуев // Информационный гуманитарный портал «Знание. Понимание. Умение» / № 1, 2009. — Философия. Политология [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2009/1/Mezhujev>.

7. Пономарев И. Модернизация России как построение нового государства / Проект Института национальной стратегии // Независимый экспертный доклад (Москва, 2009) / И. Пономарев, М. Ремизов, Р. Карев, К. Бакулев // АПН. Агентство политических новостей [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.apn.ru/publications/article22100.html>.

законодавства ЄС, тобто до *acquis communautaire* [14, с. 7]. У свою чергу, це не означає, що Україна повною мірою має калькулювати сімейне законодавство Європейських держав. Ми повинні поступово та виважено наближати законодавство України до сучасної системи європейського права, приводити його відповідно до норм та стандартів ЄС. Причому таке наближення має відбуватися як за змістом, так і за формою. У зв'язку з цим дослідження таких джерел сімейного права як Цивільні кодекси України та Франції дасть змогу дійти до відповідних висновків щодо оптимальної форми права у зазначених правових системах та можливої форми права і у всьому європейському просторі. Таким чином, метою даної статті є дослідження такого дже-

рела сімейного права України та Франції як Цивільний кодекс шляхом порівняльно-правової характеристики.

Слід зауважити, що навряд чи можна буде віднайти наукові праці, які б повною мірою за предметом і об'єктом дослідження відповідали б меті нашого наукового дослідження та стосувалися дослідження такого джерела сімейного права як Цивільний кодекс. Більшою мірою наукові праці присвячені загальнотеоретичним аспектам правової категорії, якою є джерела права, як от праці Т. В. Гурової, С. Л. Зівса, М. М. Марченко, А. Ф. Шебанова та ін. Варті уваги праці Х. Бехруза, Р. Давіда, В. В. Залеського, С. В. Маркіна, М. М. Марченко, К. Осаке, Х. Кетца, К. Цвайгета, в яких проводяться порівняльно-правові дослідження різних інститутів сімейного права. Є низка наукових праць, присвячених праву Європейського Союзу, як от праці О. М. Дерябіної, С. Ю. Кашкіна, О. М. Москаленко, А. В. Омельченко, В. Ф. Опришко, К. В. Смирнової, О. В. Стрельцової, А. С. Фастовець тощо. Окремі питання регулювання сімейних відносин у Франції піднімалися на рівні дисертаційних досліджень А. С. Лалетіної «Порівняльно-правове дослідження договірному регулювання майнових відносин подружжя в праві РФ та Франції» [7], С. В. Сівохіної «Поняття шлюбу та його дійсності в сучасному праві Росії та Франції» [16] та Ю. Р. Туйкіної «Історичне співвідношення Російського цивільного законодавства XVIII – XIX століть та Кодексу Наполеона 1804 року» [20]. Існує низка наукових праць, присвячених застосуванню до регулювання сімейних відносин цивільного законодавства, як от дисертаційне дослідження О. В. Некрасової «Застосування цивільного законодавства до сімейних відносин» [9], наукова праця Ю. Х. Калмикова «Умови субсидіарного застосування цивільного законодавства до регулювання сімейних відносин», наукова доповідь автора цієї праці [1] тощо. Таким чином, попри значну увагу з боку дослідників питанням загальної характеристики джерел права, їх системи, особливостей регулювання окремих сімейно-правових інститутів цивільним законодавством, в тому числі цивільним кодексом, такі джерела сімейного права як «цивільні кодекси» комплексно не досліджувались, в тому числі немає порівняльно-правових досліджень такого джерела сімейного права як цивільний кодекс за законодавством України та Франції.

Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) був прийнятий парламентом 16.01.2003 р. та набрав чинності з 1 січня 2004 року [22]. Його прийняттю передувала тривала та кропітка робота вітчизняних вчених та практиків (Склад робочої групи з підготовки проекту ЦК України: Головатий С., Довгерт А., Підопригора О., Пушкін О., Боброва Д., Кузнецова Н., Луць В., Ромовська З., Мусіяка В., Сібільов М., Шевченко Я., Калакура В.) [6, с. 11]. За структурою кодекс містить 1308 статей в 90 главах, зібраних у 6 книгах: «Загальні положення», «Особисті немайнові права фізичних осіб», «Право власності та інші речові права», «Право інтелектуальної власності», «Зобов'язальне право», «Спадкове право». ЦК України побудований за пандектною системою, оскільки включає в себе Загальну та Особливу частини. Сьогодні ЦК України вважається однією із найбільш важливих та найбільш вдалих кодифікацій національного законодавства України, авторам якого вдалося «уловити» вектор економічних, політичних та соціальних перетворень і грамотно, логічно та послідовно відобразити їх у тексті Цивільного кодексу [18, с. 17]. Проект Цивільно-

го кодексу від 20 березня 1996 року включав у себе ще дві книги: «Сімейне право» та «Міжнародне приватне право», однак в кінцевому варіанті відбулася кодифікація сімейного законодавства на рівні прийняття 10.01.2002 р. Сімейного кодексу України (надалі – СК України [17], а правове регулювання приватних відносин з іноземним елементом здійснено на рівні окремого спеціального закону [11]. Виключення з проекту ЦК України книги, присвяченої сімейному праву, на думку професора Є. О. Харитоновна, стало перемогою Східної (Візантійської) традиції права в Україні [21]. Причому вказаний автор вважає, що ЦК України є кодексом «пасіонарного» типу, тобто він є кодифікованим актом, створеним на принципово новій, або значно оновленій, порівняно з тією, що існувала у державі і суспільстві, концепції права. Причому попри втрати, що були пов'язані із кодифікацією сімейного законодавства та регулюванням міжнародного приватного права поза ЦК України, на думку Є. О. Харитоновна, його можна назвати «пасіонарним» [21].

Незважаючи на існування в правовому полі України окремої кодифікації сімейного законодавства ЦК України є повноцінним джерелом сімейного права та застосовується до сімейних відносин на засадах субсидіарності. За юридичною природою кодекс належить до таких джерел права як нормативно-правовий акт або закон [8]. Відповідно до ч. 2 ст. 4 ЦК України Основним актом цивільного законодавства України є Цивільний кодекс України. Власне, він є кодифікованим законом, завдяки якому досягається загальна впорядкованість усього цивільного законодавства, забезпечується єдність регулятивних засад у сфері його дії [15, с. 106 – 107]. На нашу думку, ЦК України як кодекс приватного права, що регулює усі приватні відносини в Україні, цілком логічно виступає як додаткове джерело сімейного права у тих випадках, коли відсутня доцільність правового регулювання відносин між членами сім'ї в спеціальному законі. Наприклад, СК України, визначаючи специфіку такого особливого правочину як шлюбний договір, не регулює загальні, по суті «цивільні», засади договірному права як от поняття договору, його природу, загальні правила укладення, зміни, розірвання та припинення договору, визнання його недійсним. Який сенс розробляти загальну теорію сімейного договірного права, що уже ефективно впроваджена на рівні цивільного законодавства, якщо інститут договору можна застосувати при регулюванні сімейних відносин з урахуванням їх специфіки. Цілком виправданою є позиція законодавця щодо закріплення у ч. 1 ст. 9 ЦК України правової норми, згідно з якою положення цього Кодексу застосовуються до врегулювання відносин, які виникають у сферах використання природних ресурсів та охорони довкілля, а також до трудових та сімейних відносин, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства.

У свою чергу, СК України містить правову норму, що передбачає застосування до регулювання сімейних відносин ЦК України, а саме: якщо особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та родичами не врегульовані цим Кодексом, вони регулюються відповідними нормами Цивільного кодексу України, якщо це не суперечить суті сімейних відносин (ст. 8 СК України). Слід зауважити, що чинна редакція статті видається більш правильною ніж попередня, оскільки Законом України від 22.12.2006 р. № 524-V роз-

ширено сферу застосування ЦК України до сімейних відносин шляхом включення до такої сфери поряд з майновими відносинами також сімейних особистих немайнових відносин. У цій частині слід погодитись із висновком О. В. Некрасової, яка вважає, що можливість застосування до регулювання сімейних відносин Цивільного кодексу України є такою специфічною формою субсидіарного (додаєткового) врегулювання відносин однієї галузі права нормами іншої, яка зумовлена не фактичною наявністю прогалин у СК України чи законодавчими прорахунками, а прогнозованою і свідомою позицією законодавця з огляду на «родинність» приватноправових сімейних та цивільних відносин та переваги застосування методу «законодавчої економії» [9, с. 7]. По суті, схожу позицію висловлювали і ми ще у 2004 році, і приємно констатувати, що вона знайшла в подальшому підтримку законодавця [1].

Таким чином, особливістю ЦК України як джерела сімейного права є те, що він виступає субсидіарним (додаєтковим) джерелом сімейного права, поряд із СК України, та застосовується у разі відсутності відповідних правових норм у спеціальному кодифікованому законі (СК України) за умови, що це не буде суперечити суті сімейних відносин. Критерії відповідності «сутності сімейним відносинам» визначені у загальній частині СК України (ст. 1 – 3, 7 – 11 Кодексу), в юридичній науці [1; 2; 3; 23] та практиці застосування сімейного законодавства [10; 12; 13].

На думку О. В. Некрасової, в сімейному праві існує дві форми субсидіарного застосування норм цивільного законодавства до сімейних відносин:

а) умовне субсидіарне застосування, передбачене ст. 8 СК України без визначення конкретних категорій сімейних відносин, на які можуть поширюватися норми ЦК України;

б) пряме субсидіарне застосування, закріплене в СК України, щодо регулювання нормами ЦК України конкретних видів сімейних відносин, наприклад, щодо обчислення строків, встановлених в СК України (ст. 12 СК України), застосування строків позовної давності (ст. 20, ст. 72 СК України), здійснення права спільної сумісної власності після розірвання шлюбу (ст. 68 СК України) [9, с. 7 – 8].

Вважаємо за доцільне також вести мову і про змішану форму субсидіарного застосування, в якій при вирішенні питання про можливість використання норм ЦК України виникатиме необхідність застосовувати його і в тому випадку, коли це прямо передбачено нормами СК України, й у разі відсутності такої вказівки в законі. Наприклад, у разі вирішення питання про строки шлюбного договору чи окремих його умов, слід застосовувати і загальні положення ЦК України про строки (терміни), визначені у главі 18, а також і положення про поняття та умови договору, передбачені главами 52 – 53 ЦК України.

Виходячи із зазначеного, слід констатувати важливе значення ЦК України як Кодексу приватного права нашої держави, яке регулює не лише цивільні, а й сімейні відносини як субсидіарний законодавчий кодифікований нормативно-правовий акт. Його існування в правовому полі України демонструє, що основним джерелом права в нашій континентальній правовій системі є закон, а не прецедент, що свідчить про перемогу теорії позитивізму в українській цивілістиці. Домінуюча роль закону впливає не лише з основоположного конституційного принципу верховенства права, а й із закріпленої СК України загальної

засади регулювання сімейних відносин, згідно з якою вони регулюються, насамперед, СК України та іншими нормативно-правовими актами (ч. 1 ст. 7).

Важливе місце не лише для правової системи Франції, а й для усього приватного права Європи відіграв та продовжує відігравати Французький цивільний кодекс Наполеона 1804 року. Для нашого наукового дослідження ця кодифікація приватного права має не лише історичне значення, а й слугує прикладом ефективного правового регулювання сімейних відносин впродовж більше ніж двох століть та може стати основою для перспектив кодифікації приватного права Європейського Союзу. Досить таки змістовною та влучною є теза В. Захватаєва: «Кодекс Наполеона – це двері, що ведуть до розуміння сучасного європейського права» [5, с. 3]. Незважаючи на те, що імператор Наполеон не був юристом, однак завдяки йому Цивільний кодекс французів став невичерпним джерелом правових ідей всього світу – основоположною кодифікацією приватного права сучасності.

Спочатку Кодекс Наполеона мав назву «Цивільний кодекс всіх французів» та був введений в дію 21 березня 1804 року. Його авторами були юристи-практики на чолі з Франсуа-Дени Тронше. Один із авторів кодифікації Жан-Етьєн Порталіс назвав кодекс «Зводом законів, що призначений направляти і закріплювати соціальні, сімейні та ділові відносини, які існують між людьми, що належать до однієї і тієї ж самої державно-політичної спільноти» [5, с. 3]. Основою кодифікації стали римські дигести, французькі закони (королівські ордонанси, акти революційного періоду) та звичаї (кутюми), а з прийняттям кодексу втратили чинність близько 14 000 законодавчих актів [19, с. 29]. Кодекс Наполеона побудовано за інституційною системою, згідно з якою він складається з трьох основних частин, що регулюють відносини, пов'язані з особою, речами та діями (зобов'язаннями). Родоначальником інституційної системи кодифікації приватного права є римський юрист Гай (II століття нашої ери), який є автором всесвітньо відомої пам'ятки приватного права – Інституцій Гая. Афоризмом є вислів Гая, який писав: «Все право, яким ми користуємося, відноситься або до осіб, або до речей, або до позовів» [4]. Уже за структурою побудови ми знаходимо відмінність між ЦК України та Кодексом Наполеона, адже перший побудований за пандектною системою, а другий – за інституційною, у якій відсутні загальні положення цивільного законодавства. Сьогодні Кодекс Наполеона складається з 4 книг і, власне, класична трикнижна його структура була розширена на підставі Ордонанса № 2002–1476 від 19 грудня 2002 року, яким було включено Книгу 4, яка передбачає правила застосування кодексу в Майотті (адміністративно-територіальна одиниця Франції на Коморських островах). Книги 1 – 3 стосуються осіб, речей та зобов'язань. Кожна книга розподіляється на титули, глави, розділи та параграфи. У першій редакції кодекс склався з 2281 статті, а на даний час у ньому міститься 2650 статей. Зрозуміло, що первісна редакція кодифікації постійно вдосконалювалась впродовж двох століть. Окремі автори відмічають, що у ній були недоліки та недоробки технічного характеру, певні прогалини, колізії, що пояснюється досить-таки швидким часом підготовки законодавчого акта [19, с. 29]. Однак, попри це, Кодекс Наполеона визнається передовим правовим актом свого часу та у первісній редакції характеризує

той історичний період і рівень розвитку юридичної науки, в якому він був прийнятий. Слід погодитись із тезою відомого класика цивільстики Г. Ф. Шершеневича: «Доводиться захоплюватися вмінням укладачів кодексу формулювати його положення в ясній і в той же час стислій формі: речення короткі, їх побудова проста, статті в переважній частині не перебільшують кількох стрічок» [24, с. 58].

Поряд з тим, що Кодекс Наполеона є джерелом усього приватного права Франції, зупинимось на його правовій характеристиці як джерела сімейного права. Книга 1 «Про особи» містить основні принципи рівності і цивільно-правових свобод французів. Питання сім'ї та шлюбу знаходяться в титулах про: «акти цивільного стану», «про шлюб», «про розірвання шлюбу», «про походження дітей», «про походження дітей, засноване на усиновленні», «про батьківські права», «про неповноліття, опіку і оголошення неповнолітнього повністю дієздатним», «про повноліття і повнолітніх, що знаходяться під захистом закону», «про договір про спільне життя і співжиття». Таким чином, Книга 1 Кодексу Наполеона регулює загальні положення сімейного права, визначає правовий статус суб'єктів сімейних правовідносин, визначає правові засади шлюбного правовідношення та фактичного шлюбу, регламентує права та обов'язки батьків і дітей, запроваджує та регламентує форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, у сім'ю. Книга 2 «Про майно і різні види власності» регулює статичку сімейних відносин щодо спільного та роздільного майна членів сім'ї, визначаючи загальні положення речових прав. У Книзі 3 «Про різні способи набуття права власності» містяться правові норми зобов'язального права. Особливо слід відмітити титул 5 «Про шлюбний контракт і про режими майнових відносин між подружжям», який регулює сімейне договірне право французів та встановлює правові режими спільного та роздільного майна. Таким чином, слід констатувати, що Кодекс Наполеона є основним джерелом сімейного права Франції, оскільки саме він регулює усі сімейно-правові інститути цієї держави. Включення до кола регулювання цивільним законодавством сімейних відносин свідчить про відсутність сімейного права як самостійної галузі права у Франції.

Кодекс Наполеона, на думку професора А. Довгерта та В. Захватаєва, як у свій час Звід цивільних законів Юстиніана (*Corpus juris civilis*), безсумнівно, є результатом самої вдалої кодифікації цивільного права всіх часів і народів. Про його феноменальний вплив свідчить факт найширшої рецепції по всьому світу, оскільки протягом 200 років існування Кодексу, понад як 70 країн світу або взяли за основу багату його положень, або навіть повністю скопіювали його [5, с. 11]. Серед Європейських держав на основі Кодексу Наполеона побудоване цивільне законодавство Австрії, Андорри, Бельгії, Німеччини, Греції, Данії, Італії, Іспанії, Ісландії, Люксембургу, Монако, Нідерландів, Норвегії, Польщі, Португалії, Румунії, Швейцарії. Влучною з цього приводу є теза вченого-юриста Біго де Преамене: «Цивільний кодекс був законом виключно французів, а став загальним законом для народів більшої частини Європи» [5].

Підбиваючи підсумок щодо місця і ролі Французького цивільного кодексу Наполеона 1804 року як джерела сімейного права, зауважимо, що він побудований за інституційною системою, регулює усі основні інститути сімейного права Франції, є основним цивільстичним законом

цієї держави, на основі якого побудована система приватного права Європи та інших країн світу. На нашу думку, основою для майбутньої кодифікації приватного права країн ЄС може стати Цивільний кодекс Наполеона.

Результатом порівняльно-правового дослідження мають бути висновки щодо здобутих в його процесі результатів. Предметом нашої наукової статті були дві фундаментальні кодифікації приватного права: молода кодифікація незалежної України – ЦК України та потужний кодифікаційний акт, що діє з 1804 року по теперішній час – Кодекс Наполеона. За результатами дослідження ми дійшли таких висновків.

1. В Україні та Франції як класичних представницях романо-германської правової сім'ї основним джерелом права є нормативно-правовий акт. Приватне право обох держав представлено кодифікованими правовими актами – цивільними кодексами. В юридичній науці низка наукових праць присвячена дослідженню загальної теорії джерел права, значенню кодифікацій у цивільстиці, цивільним кодексам як нормативно-правовим актам, однак у розрізі цивільних кодексів України та Франції як джерел сімейного права комплексних наукових робіт немає.

2. Той факт, що цивільні кодекси в обох державах є джерелами сімейного права є беззаперечним, однак в Україні у регулюванні сімейних відносин за допомогою кодифікованих нормативно-правових актів існує дворівнева система, за якою основним джерелом сімейного права є спеціальний кодекс – СК України. Натомість ЦК України – додаткове джерело права, норми якого субсидіарно застосовуються до регулювання сімейних відносин за умови відсутності відповідної норми в СК України та відповідності норми, що підлягає застосуванню сутності сімейних відносин. У свою чергу, Цивільний кодекс Наполеона є основним джерелом сімейного права Франції і регулює усі сімейні відносини в цій державі.

3. Ще однією відмінністю між ЦК України та ЦК Франції є структура та спосіб побудови правових норм. ЦК України побудований за пандектною системою, оскільки вклучає в себе Загальну та Особливу частини. Кодекс Наполеона побудовано за інституційною системою, згідно з якою він складається з трьох основних частин, що регулюють відносини, пов'язані з особою, речами та діями (зобов'язаннями).

4. Обидві кодифікації приватного права, що були предметом нашого наукового дослідження, є не лише результатом кропіткої, плідної праці найкращих представників юридичної науки та джерелом приватного права, а й результатом розвитку правової культури обох народів. У ЦК України все ще попереду. Сподіваємося, що його історія буде довгою, а зміни і доповнення до нього – доцільними і з точки зору законодавчої техніки – доскональними. Кодекс Наполеона – це яскравий приклад чи не найкращої кодифікації усіх часів і народів. Він є фундаментом усього приватного права Європи. Ми переконані у тому, що ЦК України в змозі пройти такий великий історичний шлях як Кодекс Наполеона. Що ж стосується останнього, то, на нашу думку, Кодекс Наполеона стане основою для майбутньої кодифікації усього приватного права ЄС.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Ватрас В. А.* Деякі проблеми регулювання сімейних відносин за Цивільним кодексом України / В. А. Ватрас // Еволюція цивільного законодавства: проблеми теорії і прак-

тики : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. 29 – 30 квітня 2004 р., м. Харків. – К. : Академія правових наук України, НДІ приватного права і підприємництва, НДІ інтелектуальної власності, Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого, 2004. – С. 416 – 422.

2. Веберс Я. Р. Правосуб'єктність громадян в советском гражданском и семейном праве / Я. Р. Веберс. – Рига : Зинатне, 1976. – 231 с.

3. Ворожейкин Е. М. Семейные правоотношения в СССР / Е. М. Ворожейкин. – М. : Юрид. лит., 1972. – 336 с.

4. Гай. Інституції / [пер. с лат. Ф. Дадынського] / Под ред. В. А. Савельева, Л. Л. Кофанова. – М., 1997. – 368 с.

5. Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) / [пер. с франц. В. Захватаева] / Отв. ред. А. Довгерт. – К. : Истина, 2006. – 1008 с.

6. Довгерт А. С. Втілення правових ідей у сфері особистого немайнового права в новий ЦК України (до п'ятої річниці ЦК України) / А. С. Довгерт // Приватне право і підприємництво [зб. наук. пр.]. – Вип. 8, 2009. – С. 11 – 17.

7. Лалетина А. С. Сравнительно-правовое исследование договорного регулирования имущественных отношений супругов в праве РФ и Франции : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Лалетина Алла Сергеевна. – М., 2004. – 149 с.

8. Марченко М. Н. Источники права : [учеб. пособ.] / М. Н. Марченко. – М. : Проспект, 2009. – 768 с.

9. Некрасова О. В. Застосування цивільного законодавства до сімейних відносин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Некрасова Олена Володимирівна. – К., 2008. – 190 арк.

10. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006 р. № 3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/623809DCB56E022BC2256C95003CF7EA?OpenDocument&Start=1&Count=300>.

11. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 32. – Ст. 422.

12. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав : постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.03.2007 р. № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/623809DCB56E022BC2256C95003CF7EA?OpenDocument&Start=1&Count=300>.

*The scientific article is devoted to the research of the following sources of the Family law as the Civil Code of Ukraine and the Civil Code of France. The author gives us the legal characterization of the mentioned codification acts from the view of the law sources. On the basis of the legal comparative research method the issues of Family Relations in Ukraine and France are solved by the civil acts of legislation. The conclusions are based on the existing codifications of the Private Law of Ukraine and France that are not only the sources of the Family law but they are also the indicator of the legal culture level of the Ukrainian and French nations. Moreover the author thinks that The Code Napoleon should be the base for the future codification of the European Union Private Law.*

*Исследуются Гражданский кодекс Украины и Гражданский кодекс Франции. Автор рассматривает вышеуказанные кодифицированные правовые акты с точки зрения учения об источниках права. На основании сравнительно-правового метода научного познания решаются проблемные вопросы регулирования семейных отношений в Украине и Франции актами гражданского законодательства. Выводы базируются на том, что существующие в Украине и Франции кодификации частного права являются не только источниками семейного права, а и подтверждением уровня правовой культуры украинского и французского народов. Кодекс Наполеона, по мнению автора, может стать основой для будущей кодификации всего частного права Европейского Союза.*

13. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя : постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 р. № 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/623809DCB56E022BC2256C95003CF7EA?OpenDocument&Start=1&Count=300>.

14. Проблеми систематизації приватного права України та Європи : [монограф.] / За ред. Ю. В. Білоусова. – К. : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва АПРН України, 2009. – 204 с.

15. Сибільов М. Поняття правового режиму приватного права / М. Сибільов // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – № 4 (27). – С. 106 – 116.

16. Сивохина С. В. Понятие брака и условия его действительности в современном праве России и Франции : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Сивохина Светлана Владимировна. – Самара, 2006. – 220 с.

17. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21 – 22. – Ст. 135.

18. Стефанчук Р. О. Цивільний кодекс України: робота над помилками (до п'ятої річниці набрання чинності Цивільним кодексом України) / Р. О. Стефанчук // Приватне право і підприємництво. [зб. наук. пр.]. – Вип. 8, 2009. – С. 17 – 19.

19. Тараборин Р. С. Кодекс Наполеона 1804 года: историко-правовая характеристика / Р. С. Тараборин // Научный вестник Уральского академии государственной службы. – 2009. – № 4 (9). – С. 27 – 32.

20. Туйкіна Ю. П. Историческое соотношение Российского гражданского законодательства XVIII – XIX веков и Кодекса Наполеона 1804 года : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Туйкіна Юлія Руслановна. – Уфа, 2002. – 202 с.

21. Харитонов Є. О. Новий Цивільний кодекс України як кодекс «пасіонарного типу» / Є. О. Харитонов // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. – № 2. – С. 16 – 20.

22. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 261.

23. Червоний Ю. С. Понятие и особенности семейных правоотношений / Ю. С. Червоний // Суспільство. Держава. Право. Цивільне право. Випуск 1. – 2002. – № 1. – С. 16 – 23.

24. Шершеневич Г. Ф. Очерки по истории кодификации гражданского права / Г. Ф. Шершеневич. – Казань, 1897. – Т. 1. Франция. – 348 с.